

An Element of Internal Security Zaptiye: Bozok (Yozgat) Zaptiye Organisation Example

Tuğba Akkaya^{1,a,*}

¹ Institute of Social Sciences, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

Acknowledgement

This study, which prepared in the Institute of Social Sciences of the Sivas Cumhuriyet University, was produced from the master's thesis titled "Organisation of Bozok (Yozgat) Zaptiye".

History

Received: 04/01/2024

Accepted: 26/06/2024

ABSTRACT

Since the existence of humans, security has been one of the most basic needs. Since the continuity of life cannot be ensured without security, people have met this need with different methods. With the formation of societies, the state mechanism emerged because of the need for public order and order. The Turks, who are one of the oldest state founders in history and whose state tradition dates back thousands of years, have carried out public order and security together with national defense. The Ottoman Empire has given special importance to security since its establishment. However, since the establishment of the state, a separate internal security in stitution has not been established since the army has been carrying out external and internal security together. III. Selim and II. Mahmud during their reign, with the emphasis on security and the making of new regulations, the first steps were taken towards making internal security a separate security organization from the army, as a result of the central ideas in the state. During the reign of Abdülmecid, a new strategy in internal security was followed in order to solve the public order problems experienced within the state after the declaration of Tanzimat, and the foundations of the Zaptiye Organization, which was an internal security element in Anatolia and Rumelia, were laid in 1840. With the start of the organization's activities in the provinces, zaptiye units were formed in the Bozok (Yozgat) Sanjak in 1842. In this study, the period of the Zaptiye Organization, which is an important assistant of the state in internal security and one of the maintainers of order, from its establishment in 1840 to the transformation of the organization into the gendarmerie in 1879, is examined. In particular, the structure and organizational activities of the Bozok (Yozgat) Zaptiye units were examined using archival documents and literature sources. Thus, it is aimed to contribute to the subject by adding a new one to the few studies on the zaptiye units established in the provinces.

Keywords: Zaptiye, Bozok (Yozgat), Internal Security.

Bir İç Güvenlik Unsuru Olarak Zaptiye: Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilatı Örneği

Bilgilendirme

Bu çalışma, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanan "Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilatı" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Süreç

Geliş: 04/01/2024

Kabul: 26/06/2024

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

Öz

İnsanların varoluşundan itibaren güvenlik en temel ihtiyaçlardan biri olmuştur. Güvenlik sağlanmadan hayatın devamlılığı sağlanamayacağı için insanlar farklı yöntemlerle bu ihtiyacı gidermişlerdir. Toplumların oluşması ile asayiş ve düzene gereksinim duyulduğundan devlet mekanizması ortaya çıkmıştır. Tarihin en eski devlet kurucularından olan ve devlet geleneği binlerce yıl öncesine dayanan Türkler, kamu düzen ve güvenliğini milli savunmayla birlikte yürütmüşlerdir. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren güvenlik konusuna ayrı bir önem vermiştir. Fakat devletin kuruluşundan itibaren ordunun dış ve iç güvenliğini bir arada yürütmesi nedeniyle ayrı bir iç güvenlik kurumu kurulmamıştır. III. Selim ve II. Mahmud devirlerinde güvenlik konusunun üzerinde durulması ve yeni düzenlemeler yapılması ile devlette merkezleşme düşüncesinin sonucu olarak iç güvenliğin ordudan ayrı bir güvenlik teşkilatı olması yolunda ilk adımlar atılmıştır. Abdülmecid döneminde ise Tanzimat'ın ilanı sonrası devletin içinde yaşanan asayiş problemlerinin çözüme kavuşturulması için iç güvenlikte yeni bir strateji izlenerek 1840 yılında Anadolu ve Rumeli'de iç güvenlik unsuru olan Zaptiye Teşkilatı'nın temelleri atılmıştır. Teşkilatın taşrada faaliyete başlaması ile 1842'de Bozok (Yozgat) Sancağında zaptiye birlikleri oluşturulmuştur. Bu çalışmada genel olarak devletin iç güvenlikte önemli bir yardımcısı ve düzen sağlayıcılarından olan Zaptiye Teşkilatı'nın 1840 yılında kuruluşundan 1879'da teşkilatın jandarmaya dönüşümüne kadar geçen dönem incelenmiştir. Özellikle ise Bozok (Yozgat) Zaptiye birliklerinin yapısı ve teşkilat faaliyetleri arşiv belgeleri ve literatür kaynakları kullanılarak incelenmiştir. Böylece taşrada kurulan zaptiye birlikleri ile ilgili az sayıda olan çalışmalara bir yenisini daha ekleyerek konuya katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zaptiye, Bozok (Yozgat), İç Güvenlik.

^a tuba_akkaya@hotmail.com

^{ID} <https://orcid.org/0000-0001-8408-5651>

How to Cite: Akkaya, T, (2024) An Element of Internal Security Zaptiye: Bozok (Yozgat) Zaptiye Organisation Example, *CUJOSS*, 48(1): 1-16

Giriş

Birey ve toplum açısından güvenlik problemi meselesi insanlık tarihi kadar eskidir (Yılmaz, 2017: 125). Güvenlik; birey, topluluk veya toplumun arzu edilmeyen beklenmeyen olay, durum veya saldırılardan maddi, yasal ve psikolojik araçlarla korunmasıdır (Alpar, 2013: 79). Mâverdî dünya düzeninin tam olarak sağlanabilmesinin altı şartından birinin güvenlik olduğunu şu şekilde ifade eder: "*İnsanların huzurlu yaşaması, gayretlerinin verimli olması, suçsuzun emniyet içinde bulunması, zayıfın rahat etmesi genel güvenliğe bağlıdır*" (Atar, 2017: 100). Bahsi geçen sebepler neticesinde, toplumsal hayatta asayiş ve güvenlik, mutlu ve huzurlu bir yaşam için gereklilik değil, zorunluluk halini almıştır. Bu nedenle toplumlar refah, huzur ve güvenlerini sağlamak adına devlet kurumu etrafında birleşmişlerdir (Subaşı, 2017: 273). Hayatta kalabilmek ve uzun ömürlü devletler kurabilmek için kuşkusuz en önemli şeylerden biri güvenlidir ve kalıcılıkta güvenliği en üst seviyede tutarak sağlanabilir (Akdeniz, 2021: 365). Tarih boyunca kurulan tüm devletler gibi Türk Devletleri de güvenlik konusuna önem vermiştir. Kısacası zaman ve mekân fark etmeksizin insanın varoluşundan itibaren güvenlik meselesi hep var olmuştur. Bu da devletlerin çeşitli birimler oluşturup geliştirmesi sonucunu doğurmuştur.

Her toplum zaman akışı içinde sürekli değişim geçirir. Osmanlı toplumu da kuşkusuz bu genel kuralın dışında kalmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşu ve yükselişi tarihin hızlandığı bir döneme rastladığından, imparatorluğun klasik dönemi diyebileceğimiz ilk dört yüzyılında bile Osmanlı toplumunun dilinde, kültüründe, dinsel inanç ve örgütlenmesinde, mali, askeri-idari yapısında devirden devire büyük değişiklikler göze çarpmaktadır. Bu değişmelerde, hızlı bir yapısal değişim geçiren yeniçağ dünyasının koşullarına uyma zorunluluğu önemli bir rol oynamıştır (Ortaylı, 2011: 15). Bu zorunlulukla modern devlet örgütlenmesinin toplumun güven ve huzur içinde yaşayabilmesi için devletin karşılaması gereken güvenlik ihtiyacı iç ve dış olmak üzere şekillenmiştir. İç güvenlik konusu genellikle dış güvenlikle birlikte düşünüldüğünden daima askeri yapının içinde yer almıştır. Fakat zamanla iç güvenlikte, kişinin temel hak ve özgürlüğünü kullanabileceği, oluşabilecek her türlü suçla karşı korunabileceği bir sistem oluşturulması gereği doğmuştur (Yüksel, 2022: 17). Özellikle Tanzimat'ın ilanı ile Osmanlı Devleti'nde başlayan değişimin önemli bir yansıması çok kısa süre içinde vilayet ve taşra örgütlenmesinde de kendini göstermiştir. Osmanlı Devleti bir taraftan Tanzimat düşüncesinin getirmiş olduğu yenilenmenin tüm ülkede pozitif anlamda yankı bulmasını isterken, diğer tarafta özellikle siyasi, idari ve mali yapıda ortaya çıkan bozulmayı gidererek, kamu düzeni ve güvenliğinin temini için gerek İstanbul gerekse Anadolu ve Rumeli vilayetlerinde yönetimine büyük ehemmiyet göstermiştir (Eryiğit ve Kalafat, 2019: 54-62). İç güvenliğe dair çalışmalar yapacak olan Zaptiye Teşkilatı, böyle bir ortamda yani hem merkezi güvenlik anlayışının tam anlamıyla tesisi hem de iç güvenliğin uzmanlaşması ve

kurumsallaşması çerçevesinde kurulmuştur (Sönmez, 2006: 200). Zaptiye, Osmanlı Devleti'nde toplum güvenliğini sağlamakla vazifelendirilen görevlilere verilen addir (Özcan, 1995: 128). Tanzimat'tan sonra özellikle ordudan ayrı bir iç güvenlik teşkilatı olması ile jandarma ve polis teşkilatlarının temellerini oluşturması nedeniyle Zaptiye Teşkilatı ön plana çıkmaktadır.

Adını, Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde buraya yoğun olarak gelip yerleşen Bozok Türkmenlerinden alan Bozok (Yozgat)'un, M.Ö. 3000'li yıllardan itibaren var olduğu bilinmektedir. Bu tarihten sonra birçok medeniyet ve devlete ev sahipliği yapmış olan Bozok 1522 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiş ve bir Osmanlı sancağı olarak taşra idaresindeki yerini almıştır (Öz, 1994: 787-794). Cumhuriyet dönemine kadar Bozok olarak bilinen yöre, Cumhuriyet döneminde TBMM birinci dönem milletvekili Süleyman Sırrı İçöz'ün 4 Kasım 1922 tarihli teklifi ile Bozok ismi kaldırılarak 1923 senesinde Yozgat adını almıştır (Yozgat Kent Tarihi, 2005: 91). Yozgat isminin şehre 1923 gibi uzak bir tarihte verilmiş olmasına rağmen, Yozgat merkez ilçe olması nedeniyle arşiv belgelerinde ve yöre halkı tarafından hem Bozok hem Yozgat adı beraber kullanılmış bu nedenle makalede konu bütünlüğü olması için *Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilatı* şeklinde ele alınmıştır. Ayrıca arşiv belgeleri ve literatür kaynaklarında *Bozok* isminin *Bozok Sancağı* ve *Bozok Livası* olarak iki farklı şekilde yazıldığı görülmüştür. Çalışmada ikilemin ortaya çıkmaması adına *Bozok Sancağı* ifadesi tercih edilmiştir.

Abdülmeccid döneminde Tanzimat'ın ilanı ile Osmanlı Devleti'nde birçok değişim ve yenileşme yaşanmıştır. Fakat konumuz gereği bu süreçte iç güvenlik alanında alınan kararlar öncelikli olarak dikkatimizi çekmektedir. Fakat belirtmekte fayda var ki bu dönemde güvenlik meselesinin üzerinde fazlaca durulması akıllara bundan önceki dönemlerde güvenlik konusunun göz ardı edildiği düşüncesini getirmemelidir. Bu dönemde artık iç güvenlik, askeri yapıyla birlikte işleyen sistemden ayrı ele alınmış olup, merkezi bir iç güvenlik yapısının oluşturulduğu yeni bir evre olarak ön plana çıkmıştır.

Bir iç güvenlik mekanizması olarak 1840 yılında kurulan Zaptiye Teşkilatı ile ilgili çalışmalar sınırlıdır. Osmanlı Devleti'nde kurulan diğer güvenlik kurumları kadar eski tarihli ve uzun ömürlü olmaması bunun sebeplerindedir. Ayrıca teşkilat her vilayette bölgenin gerekliliğine göre tertip edilmiş ve zaptiyeler bu göz önünde bulundurularak istihdam edilmiştir. Genel olarak Zaptiye Teşkilatı ile ilgili bilgiler gibi taşra yapılanmasından biri olan Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilatı hakkında bilgilere ulaşmak pek tabii oldukça güçtür. Fakat ordudan ayrı ilk iç güvenlik yapısı olması, jandarma ve polis kurumlarının temelinin oluşturulması, ülke çapında asayiş ve düzenin sağlanması noktasında faaliyetlerde bulunan müstakil bir yapı olması nedeniyle Zaptiye Teşkilatı konusunun ön plana çıkarılması gerektiği düşüncesi ile bu konu tercih edilmiştir. Bu çalışma ile daha sonra bu konuda yapılacak olan çalışmalara örnek olabilme gayesi güdülmüştür.

Zaptiye Teşkilatı – Kuruluşu ve Gelişimi

D. Okçabol güvenlik yapılarının varoluşunu, "*Bir milletin inzibat teşkilatı, o milletin Devlet olarak teessüs ettiği anda başlar*" (Okçabol, 2016:23) sözü ile başlamak en yerinde karar olacaktır. Çünkü devletlerin dış güvenliğinde ordu ne kadar önemli ise iç güvenliğinde de Zaptiye Teşkilatı bir o kadar önemlidir. Kısacası iç ve dış güvenlik birbirinden ayrı düşünülemez.

Eski Türkler *Yargan* kelimesini zabıta görevi yapan kişiler için kullanmaktaydı. Ayrıca bilindiği gibi Türklerde, eski devirlerde askeri ve idari işlere bakan *Başbuğlar* aynı zamanda inzibati işlerle de ilgileniyorlardı. Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey ise devletin yüksek ve hayati vazifelerinin ancak zabıta ile sağlanabileceği düşüncesiyle ilk teşkilat olarak hâkim ve kadılarla beraber şehirlere zabıta amirleri tayin etmişti. Bu zabıta amirlerinin o zaman kullanılan adı *Subaşı* idi. Harp zamanı ordunun başında bulunur, sulh zamanlarında ise memleketin inzibat ve asayişini idare ederlerdi (Okçabol, 2016: 10-26). Subaşının görevde bulunması durumu için "*kola çıkmak*" ve "*kol gezmek*" tabiri kullanılırdı. Bugün dahi kullanılan kolluk kuvvetleri tabiri buradan gelmektedir (İlgürel, 2017: 229). Subaşının yanında sancakbeyi tarafından atanan *asesbaşı* (*yasakçı*) bulunur, geceleri çarşı ve pazar yerlerinde dolaşarak nöbet tutardı (İslamoğlu, 2012: 330). Bunlarda tıpkı zaptiyeler gibi zabıta işlerini gören askerlerdi (Okçabol, 2016: 31). Ayrıca subaşı ve asesbaşılar gibi kadının emrinde *muhtesip* veya *ihtisab ağası* denilen bir zabıta memuru da bulunur, kadının verdiği hüküm ve cezaları halka ve esnafa bildirerek uygulardı (İslamoğlu, 2012: 331). D. Okçabol'a göre "*zaptiyenin en büyük amiri*" olan bir diğer görevli ise *sadrazam*dı. Asayişin temini için şehir içinde dolaşır, teftiş ve tahkikatta bulunurdu. Ayrıca bir diğer önemli görevli olan yeniçeri ağasıyla birlikte yangınlara gider ve yangının çabuk söndürülmesi için çalışırdı (Okçabol, 2016: 36). *Yeniçeri ağası*, sadrazamdan sonra emniyet işlerini yürüten en yüksek rütbeli görevli idi (Akkaya, 2013: 60). İstanbul'un güvenliği ile sarayın korunmasından sorumluydu, İstanbul'da kol gezerek güvenliği teftiş ederdi (Subaşı, 2017: 274). Ayrıca yeniçeri ağası, yeniçeri ocağını idare etmekteydi ve ocak içindeki her türlü yaptırım gücü onun başkanlığındaki yetkili kurulum elindeydi (Beydilli, 2013: 450). Bunların dışında *bostancı başı*, *çavuş başı*, *topçu başı*, *cebeci başı*, *böcekbaşı*, *kaptan paşa*, *sekbanbaşı*, *kır serdarı* şehirde ve taşrada güvenliği sağlayarak, zabıta işlerinin yürütülmesinde vazifeleri olan diğer görevlilerdi (Okçabol, 2016; Tongur, 2016; Alyot, 2008; Sönmez, 2005 ve Yüksel, 2022). Askeri bir yapı içinde yürütülen güvenlik hizmeti İstanbul'un fethine kadar kapıkulu askerleri, yeniçeriler ve tımarlı sipahiler aracılığı ile sağlanmıştır (Özel, 2019: 16).

Yeniçerilerin her geçen gün sayılarının artması ve devlete karşı takındıkları tavırlar, aşiretlerin eyalet ve sancaklarda daha fazla söz sahibi olup halkı tesiri altına almaları ve yaşanan isyan hareketleri, eşkiyanın iç güvenliği ihlâl ederek halkı zor duruma düşürmesi gibi sebeplerle devlet otoritesini temin edip, iç güvenlik ve

emniyeti sağlamak adına Sultan III. Selim ciddi adımlar atmıştır. Serseri, işsiz ve bekar gezenlerle asayişsizlik veya suç arasında kurulan bağlantının sonucu olarak tedbirler almıştır. "*Nizam-ı Teftiş-i İstanbul*" uygulaması ile zabıtaya teftiş yetkisi verilmesi (Yüksel, 2022: 25) ve *Nizam-ı Cedit Ocağı*'nın kurulması bunun en önemli göstergelerinden biridir. III. Selim'den sonra tahta çıkan II. Mahmud öncelikle devletin iç ve dış sorunları nedeniyle dağılan *Nizam-ı Cedit* ordusunun yerine 14 Ekim 1808'de *Sekban-ı Cedit Ocağı*'nı kurmuştur (Saydam, 2019: 744). Yeniçerilerin çıkardıkları isyanların bastırılması karşılığı ilerleyen zamanlarda bu ocak ilgâ edilmiştir. Padişah devlet içinde yaşanan isyanlar ve dışında yaşanan savaşlardaki başarısızlıklar neticesinde Avrupa modelinde bir ordu kurmak için harekete geçmiş, yeniçerilerden talimli bir ordu çıkarmak için Şeyhülislamdan "*harp fenninin askere öğretilmesinin şer'an vacip olduğuna*" dair bir fetva alarak 25 Mayıs 1826'da Eşkinci Ocağı'nı kurmuştur (Agras, 2010: 28). Fakat bunu kendilerine karşı bir tehdit olarak gören yeniçeriler tekrar isyan etmiştir. II. Mahmud bu durumu fırsat görerek imparatorluğun hem iç hem de dış güvenliğinin sağlanması için kuvvetli bir orduya sahip olunmasının gerekliliği, yeniçerilerin gittikçe artan disiplinsizliği, isyanları ve devlet otoritesini sarsacak faaliyetleri neticesinde 17 Haziran 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak, *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye* adlı merkezi bir ordu kurmuştur. 1826 yılında yayınlanan kanunnameye mevcudu 12 bin kişi, idaresi ise Seraskerde olan ordu, sadece savaş sırasında değil iç güvenlikle ilgili konular içinde görevlendirilmiştir (Sönmez, 2005: 9). *Asâkir-i Mansûre*'nin kuruluşu esnasında askeri zaptiye unvanıyla eski zabıtalardan olan deli, hayta ve tüfekçilerden yeni bir sınıf zaptiye memurluğu da teşkil edilmiştir (Tekir, 2020: 37). Fakat yeni kurulan ordunun başta ekonomik sebepler, teçhizat eksiklikleri, kışla ve eğitim alanlarının yetersizliği gibi sebepler neticesinde ordu başarısız olmuş, kısaca yeni ordunun iç ve dış güvenliği sağlayacağına yönelik beklentiler boşa çıkmıştır (Yüksel, 2022: 26-27). Bunun üzerine 1834 yılında *Redif-i Asâkir-i Mansûre* adıyla yeni bir askeri teşkilat tertip edilmiştir. Redif teşkilatının daha iyi işleyebilmesi için ilerleyen zamanlarda sancaklar belirli merkezlere bağlanarak idare edilecekti. Kayseri, Bozok, Kırşehir sancakları "*maden-i hümayun ve has kazalar*" olduğu için bağımsız bir feriklik olarak ele alınmış ve ilerleyen zamanda uygun birinin atanmasına karar verilmiştir (Çadırcı, 1963: 63-75).

II. Mahmud, idari sistemi Avrupa'da olduğu gibi merkeziyetçi bir şekle getirmek adına bütün devlet kurumlarının zamanın şartlarına uygun biçimde yeniden inşasını hayatta kalmanın bir zarureti olarak görmekteydi (Tekir, 2020: 36). Temellerini attığı merkeziyetçi devlet modeli ile ölümünden sonra ardıllarına önemli bir miras bırakmış ve iç güvenlikte önemli bir yer edinen Zaptiye Teşkilatı'nın, Sultan Abdülmecid döneminde 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanı sonrası 1840 yılında temelleri atılmıştır. İlan edilen bu ferman ile hedeflenen ise merkezi otoriteyi güçlendirmektir. Fermanda "*Mevâdd-ı Esâsiyye*" olarak tarif edilen "*emniyet-i can ve mahfûzziyet-i ırz u*

nâmûs u mal ve tâÿîn-i vergi ve asâkir-i mukteziyyenin sûret-i celb ve müddet-i istihdâmı" şeklinde ifade edilen kanun güvencesine alınan mal, can ve namus güvenliğinin sağlanması, her şeyden önce merkezin kontrolünde hareket edecek yeni bir güvenlik ağını gerektirmiştir (Subaşı, 2017: 275). Bu süreçte hırsızlık, soygunculuk ile aşiretlerin Anadolu'da girişmiş oldukları eşkıyalık faaliyetleri hâlâ devam etmekteydi. Ayrıca yol ve benzeri ulaşım güçlüklerinin yanı sıra bölgesel derebeyliklerin tavırlarından dolayı merkezi iç güvenlik sekteye uğramıştı (Sönmez, 2005: 260). Bu nedenlerle 3 Mayıs 1840 tarihinde bir ceza kanunnamesi hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu yasal düzenlemenin ardından ülke çapında dağınık halde bulunan iç güvenlik birimlerinin merkezileşme sürecine ilişkin çalışmalar yapılmıştır (Sönmez, 2006: 44). 1840 yılından itibaren, iç güvenlik işlerinde görev yapan Derbentçilik (*askerlik bakımından önemli sayılan yollar ile ticari eşya naklolunan yolların sürekli ve iyi bir şekilde korunması ve aynı zamanda bakımlarının teminini yapan görevli*) (Tongur, 2016: 103), Martolosçuluk (*Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar fetihlerde haberci ve casus olarak görevlendirilirken, bu tarihten sonra iç bölgelerde muhafız ve derbentçilerle aynı görevlerde bulunmuşlardır. Sınır boylarında güvenliği sağlamakla yükümlüdürler. Zaman zaman yağma harekâtı yaparak keşif ve haber alma görevleri de yaptıkları için Akıncılar'a benzetilirler. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eşkıyalığın artması nedeniyle iç güvenliğin kuvvetlendirilmesi için görevlendirilmeye başlamışlardır*) (Özcan, 2003: 64-66), Köprücülük ve Su Yolculuk (*Su yollarının yapımı, bakım ve onarımı, korunması, suların ölçülmesi ve dağıtılması, bu hususla ilgili tüm uygulamalardan görevli kişilerdir*) (Martal, 1988: 1601) mükellefiyetleri kaldırılarak (Sönmez, 2006: 201) bu hizmetlerde görevli kaza ve köy halkı diğer yurttaşlar gibi devlete vergilerini ödeyecekti. Ayrıca tezkeresiz yolculuk menedilerek *Mürur Nizamnamesi* çıkarılmış ve bu tezkire ile Osmanlı döneminde iç güvenliğin sağlanması ve büyük kentlere göçün önlenmesi için yurt içinde yolculuk yapacakların oturdukları yerin ilgililerinden izin alarak başka kente gidebilmeleri, geçişin engellenmesi ya da yol izinlerinin yapılması nizama bağlanmıştır (Çadircı, 1993: 169-170). Yapılan bu düzenlemelere paralel olarak Anadolu ve Rumeli'de 1840 yılında zabıtları doğrudan merkezce atanan yeni zaptiye birlikleri ilk planda büyük merkezlerden başlamak suretiyle askeri komutanlardan özel zabıta memurlarının tayini göz önünde bulundurulmuş, taşrada kolluk işlerinin eyalet, sancak müşir ve ferikleri tarafından tayin olunacak zabıtların yürütülmesine karar verilmiştir (Sönmez, 2006: 45). Ancak kolluk görevini yerine getirecek bu birlikleri ülkenin her tarafında aynı zamanda teşkilatlı bir şekilde kurmak ilk etapta pek mümkün olmamıştır. Bu alandaki karışıklık 1846 yılında Zaptiye Müşiriyeti'nin kurulması ile giderilmeye çalışılmışsa da bu tarihten önce zaptiye birlikleri ülkenin farklı bölgelerinde dağınık bir şekilde oluşturulmaya başlanmıştır (Kaya, 2022: 12).

Zabıtları doğrudan merkezden atanacak olan zaptiyeler, valilerin emrinde görev yapacaklardı. Ayrıca

ilerleyen zamanlarda da tımarlı sipahiler kaldırılarak elverişli olanlar zaptiye birliklerine katılmıştır (Yüksel, 2022: 32). 8 Haziran 1844'te tımarlı sipahilerin kaldırılması ile Zaptiye Teşkilatı resmen kurulmuştur (Çadircı, 1991: 318). Zaptiye temininde *sekanlar* bir zabıta memuru idaresinde kollukla görevlendirilmiştir. Zaptiye teşküllerinin kısa sürede yapılandırılması için birçok mahalde başıbozuk süvari ve piyade denilen, yerli halktan, civar mahaller halkından ve eşkıyalardan da zaptiye yazılmaya başlanmış ve senenin belirli mevsimlerinde tedarik edilen aylıklı zaptiyelere *hıfzıye* adı verilmiştir. İlk zaptiye kıtalarının miktarları ve bunları komuta edecek zabıtların rütbe ve dereceleri tüm yurttan aynı olmayıp her yerin ihtiyacına göre zaptiye verilerek teşkilat yapısı düzene sokulmaya çalışılmıştır. Nitekim 1841 yılında Saruhan Sancağı dahilinde 359 piyade ve 195 süvari zaptiye neferi toplamda 554 kişiden oluşurken (Tongur, 2016:136-139), 1842 yılında Bozok Sancağı zabıtan ve zaptiyesinin maaş defteri incelendiğinde, toplamda zabıtan ve zaptiye sayısı 1958 kişiden oluşmaktaydı (BOA, ML.MSF.d..., 2929/ H. 09 Rebiülevvel 1258/ M. 20 Nisan 1842.)

Tanzimat'ın getirmiş olduğu ilkelere büyük önem veren hükümet hem iç hem dış siyaset için önemli olan güvenlik meselesi ve uygulamalarından doğan karışıklıkları ortadan kaldırmak, en önemlisi ise tek bir merciden idare edilen müstakil bir güvenlik teşkilatı oluşturmak için 15 Şubat 1846 yılında Anadolu, Rumeli ve tüm yurttan değişik kurum ve teşkilatlarca yürütülen güvenlik işlerini Zaptiye Müşiriyeti adı verilen kuruluşa bırakmıştır. Zaptiye Meclisi'nin kurulması da müşiriyetin ilk faaliyetleri arasında olmuştur (Sönmez, 2005: 44-48). 15 Şubat 1846 yılında Zaptiye Müşiriyeti'nin kurulması ve zaptiye birliklerinin bu kuruma bağlanması ile de *Tevhid-i Zabıta* adı verilen merkezi iç güvenlik anlayışına geçiş tam olarak sağlanmıştır (Sönmez, 2007: 2856). Böylece Osmanlı Devleti'nde ilk kez bağımsız bir asayiş birimi oluşturulmuştur. Zaptiye Müşiriyeti devri 1870 yılında bağımsız bir nizamname hazırlanana kadar devam etmiştir (Tekir, 2020: 40). Öncelikle müşiriyetin faaliyetleri Anadolu ve Rumeli'de denetimin kolay olduğu yerlerde uygulanarak denenmiştir. Anadolu'da; Hüdavendigâr, Kastamonu, Ankara, Sivas, Konya, Aydın ve Saruhan Eyaletleri ile, Biga ve Kocaeli Sancakları müşiriyetin yetki alanına dahil edilmiştir (Sönmez, 2005: 44-48).

1861 yılına gelindiğinde ise özellikle savaş ortamında eşkıyalık faaliyetlerinin artması, kayıtlı zaptiye miktarının 60-70 bin civarında olması ve pek çok masraf yapılmasına rağmen zaptiyelerin görevlerini düzgün yapmalarından dolayı halkın birlikler hakkında artan şikayetleri ve güvenlik konusunda gün geçtikçe çoğalan sıkıntılar nedeniyle seraskerlik makamında oluşturulan komisyon görüşmeleri sonucu 24 Nisan 1864'de zaptiye birliklerinin alay ve tabur şeklinde teşkilatlandırılmasına dair nizamname yürürlüğe konulmuştur. Fakat teşkilatı ülkenin tümünde aynı sistemle yürürlüğe koymak mümkün olmadığından 1846 yılından itibaren teşkilatın düzeni için nizamnameler yürürlüğe konulmuştur. Güvenlik açısından

birçok sıkıntı ve eksiklik barındırdığı için son olarak 1869-1870 yıllarında *Asâkir-i Zaptiye Teşkilat Nizamnamesi* yürürlüğe konarak yurdun her tarafında muntazam zaptiye teşkilatı kurulmuş, daha sonra sırası ile yayınlanan *Asâkir-i Zaptiye'nin vazife-i mülkiyeleri ve vazife-i askeriyesi nizamnameleri* ile Asâkir-i Zaptiye'nin hukuki durumu tespit edilmiştir (Alyot, 2008: 92-93). 1871 yılında çıkarılan *Askeri Zaptiye Tüzüğü* ile her ilde bir zaptiye alayı kurulmuştur (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1978: 251). Böylece gerek taşrada gerekse İstanbul'daki zaptiye birlikleri, kuruluşundan itibaren ilk kez aynı nizamname ve yönetmelik hükümlerine tabi olarak görevini yapmıştır (Sönmez, 2006: 216-217).

Kuruluş gereği polis ve jandarmanın vazifesini aynı anda yapmaya çalışan ve genel olarak şehir merkezlerinde konuşlandırılan zaptiye birlikleri, kırsal alanda etkili olan hırsızlık, eşkıyalık vs. olaylara müdahalelerde etkili olamamıştır. Bunun önemli bir sebebi zaptiye sayısının yetersiz oluşudur. Ayrıca zaptiye istihdamında yaşanan mali zorluklarda buna sebep olmuştur (Sönmez, 2010: 165-170). 1875 ve 1876 yıllarında meydana gelen Balkan isyanları ve ayaklanmaları sonucu Avrupalı devletlerin iç güvenliğin sağlanması noktasında Bâbiâli üzerinde artan baskısı Tanzimat'tan bu yana süre gelen tek merkezli iç güvenlik anlayışının değişmesine yol açmıştır. Bu sebeple 1876'da İngiliz General Valentine Baker olmak üzere İngiltere ve Fransa'dan yabancı subaylar getirilmiştir (Sönmez, 2007: 2855). 1878 yılında Jandarma Heyeti kurulmuş ancak bu heyetin çalışmalarının sonuçları beklenmeyerek 19 Kasım 1879 yılında Said Paşa tarafından Seraskerliğe gönderilen bir emirname ile Osmanlı ülkesinde bulunan askeri zaptiyenin, jandarma usulüne göre tertip ve teşkil edilerek jandarma nizamnamesinin hazırlanması, nizamname hazırlanana kadar vilayetlerdeki asayiş ve emniyetin Seraskerlik tarafından yürütülmesi emredilmiştir. Bu tarihten sonra askeri zaptiye jandarma unvanıyla askeriyeyle bağlanmıştır. Emniyet-i Umûmiye ve İstanbul polis müdüriyeti teşkilatları henüz bulunmadığından bunlara ait vazife Zaptiye Nezareti tarafından icra olunmak üzere Meclis-i Fırka-ı Zaptiye (Umum Jandarma Daire-i Merkezi) unvanıyla seraskerliğe nakledilerek, Seraskerliğin bir şubesi haline gelmiştir. 15 Nisan 1880'de bir Jandarma Nizamnamesi hazırlanmıştır (Tekir, 2020: 53-55).

Bozok (Yozgat) Yöresinin Tarihine Kısa Bir Bakış

Tarihi M.Ö. 3000'li yıllara kadar dayanan Bozok (Yozgat); Hititler, Frigler, Kimmerler, Galatlar, Perslerden sonra Roma'nın egemenliğine girmiştir. 1071 Malazgirt Muharebesi sonrası Türk egemenliğine giren Bozok; Danişmendliler, Selçuklular ve Moğollarca da yurt edinilmiştir. Daha sonraki dönemde Dulkadirli Beyliği'nin hakimiyetinde kalmış, 1515 yılında Yavuz Sultan Selim'in Dulkadirli Beyliği'ni hakimiyeti altına alması ile 1522 tarihinde Bozok yöresi doğrudan Osmanlı idaresine geçmiş ve önce kaza daha sonra sancak statüsü verilmiştir (Koç, 2013: 59).

Yozgat ilinin geçmişte Bozok Sancağı sınırları içinde bulunması nedeniyle günümüzde Yozgat ve Bozok isimleri birbirinin yerine kullanılmaktadır. Esasında Bozok geniş bir bölgenin adı olup, Yozgat bu bölge içindeki bir yerleşim yerinin adı olmuştur (Öcal, 2015: 50). Tanzimat ile idari yapıda uygulanan iyileştirme çalışmaları 1864 *Vilayet Nizamnamesi* ile olmuştur. Merkeziyetçiliğin ön planda olduğu, idari birim ve yöneticilerin daha uygun şekilde teşkilatlandırıldığı eyaletlerin yerini vilayetlerin aldığı nizamname ile vilayetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da karyelere ayrılmıştır (Özkan, 2017: 10). Buna en iyi örnek, Ankara vilayettir. Ankara vilayetinden Yozgat, Kırşehir, Kayseri'nin çıkması gibi Hüdavendigâr'dan Bursa, Kütahya, Bilecik ve Çanakkale çıkararak, büyük vilayetler merkezi kontrolün artması için deyim yerindeyse yavaş yavaş kırılmıştır. Bunlar eski büyük eyaletlerin modern zamandaki şekillenmesi, biçimlenmesidir (Ortaylı, 2016: 61). 1831'de Yozgat ve çevresi, Eyalet-i Sivas içinde Bozok Livası olarak yer alırken, 1847'de Bozok Livası Eyalet-i Sivas'tan ayrılarak kendi başına bir eyalet olmuştur. 1867'de ise Yozgat kazasının içinde bulunduğu Bozok Sancağı, Ankara eyaletine bağlanmıştır. 1877'deki idari bölünüm sonrası Bozok Sancağı kazaları sırasıyla Yozgat Merkez kaza, Akdağmadeni, Boğazlıyan, Çorum ve Sungurlu şeklindedir. Orta Anadolu da bulunan Yozgat diğer şehirlerin geçiş güzergahında olması ve Çapanoğulları gibi önemli bir aşiretin varlığını sürdürdüğü yerleşim yeri olması nedeniyle birçok seyyah tarafından da ziyaret edilmiştir. Doktor Yanko da bunlardan biridir (Öcal, 2015: 50). Tabip Kolağası Bafıralı Yanko olarak tanınan, Bab-ı Vâlâ-yı Seraskeri Hastanesi'nde çocuk hekimliği yapan bir doktordur. Onun tanınması Samsun'dan Yozgat'a bir yolculuğa çıkması ve 55 gün kaldığı Yozgat yolculuğunu, Yozgat Seyahatnamesi adı ile H. 1306/ M. 1889 yılında yayımlaması ile olmuştur. Yozgat isminin "yoz" ve "gat" kelimelerinin terkibi ile oluştuğunu, "yoz"un sürü, "gat"ın ise yaylat anlamına geldiğini böylece "sürüyü yaylat" şeklinde o tarihten 138 sene evvel buraya yerleşenlerin sürülerine yaylak yaptığı sonradan şehir kurulduğunda ise Yozgat adının bu şekilde yerleştiğini seyahatnamesinde yazmıştır (Ulutürk, 2013: 355-356). Ayrıca Bozok (Yozgat)'u yine birçok yabancı gezginde ziyaret etmiştir. Mc. Kinneir, Fransız seyyah Texier, Alman gezgin Andreas David Mordtmann, İngiliz gezgin Frederick Gustavus Burnaby bunlardan bazılarıdır.

16. yüzyıl sonlarında yaşanan Celali İsyanlarından belki de en fazla içinde Bozok yöresinin bulunduğu Orta Anadolu bölgesi etkilenmiş, isyanlar bölgeyi istikrarsızlaştırırken, bölge halkının da göç ederek daha güvenli yerlere gitmelerine sebep olmuştur. "*Büyük Kaçgun*" denilen bu olay Bozok yöresinin nüfusu %80 oranında azalmasına sebep olurken, bu durum ise üretimi azaltmanın yanı sıra devletin vergi gelirlerinin düşmesine neden olmuştur. Hâl böyle iken devlet bu darboğazdan çıkmak için terk edilen bölgelere zorunlu bir iskân politikası uygulamıştır. 17. yüzyılda seçilen bölgelerden biri de Bozok yöresidir. Bölgeye yerleştirilenlerin birçoğu Türkmen aşiretleri olmuştur. Kısaca 19. yüzyıla gelindiğinde her dört kişiden biri aşiret mensubudur

(Şahbaz, 2020: 145). Çapanoğulları aşireti de bunlardan biridir. Bölge Çapanoğulları tarafından uzunca yıllar idare edilmiştir (Cansız, 1997: 14). Çapanoğulları bölgede asayiş sağlanmıştır. En mühim şey insanların güvenliğidir. İkinci olarak, vergi alınmaktadır. Üçüncüsü ise, gerekli bayındırlık eserleri, yollar köprüler yaptırılmıştır. Kısacası cami, imarethane, medrese tamirleri ve giderlerinin karşılanması gibi birçok şey üstlenilmiştir. Sadece Müslümanlar için değil, Hıristiyan ya da diğer dine mensup insanlar içinde bunlar uygulanmıştır (Ortaylı, 2016: 109-110). Bu uygulamalar ile bölge halkının güven duygusunu kazanılmıştır. Fakat, 1812'de Çapanoğlu Süleyman Bey'in ölümü ile varisler Bozok Sancağının kendilerine bırakılmasını istemiş, II. Mahmud, bu kararın uygun olmadığı gerekçesi ve merkezileştirme siyasetinin sonucu olarak Çapanoğullarının yönetimine son vermiştir (Ceylan, 2013: 11). Çünkü II. Mahmud, kaynağı bizzat kendisine dayanmayan her türlü iktidar yok edilmedikçe ve başkentte nasılsa taşrada da padişahın iradesi yegâne otorite kaynağı olmadıkça, reform adına gerçek anlamda hiçbir ilerlemenin mümkün olmayacağını düşünüyordu (Lewis, 2010: 109). II. Mahmud'un merkezi otoriteyi güçlendirme politikası onun ölümü sonrasında da aynı şekilde devam ederek iç güvenlik adına alınan yeni kararlar neticesinde Abdülmecid döneminde Tanzimat'ın ilanı sonrası 1840 yılında kurulan zaptiye birliklerinin taşrada da kurulmaya başlaması ile bölgenin asayiş ve düzeni için gerekli hale geldiğinden, iç güvenlik unsuru olarak kurulan Zaptiye Teşkilatı, Bozok (Yozgat) Sancağında da güvenliği ve asayiş tesis etmek adına kurulmuş ve göreve başlamıştır.

Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilatı

İlk zaptiye birliklerinin miktarları ve bunları komuta edecek zabıtların rütbe ve dereceleri tüm yurttan aynı şekilde değildi. Bu sayılar ve yapı her yerin ihtiyaç ve durumuna göre belirleniyor ve düzene sokuluyordu. Piyade ve süvari zaptiyelerin miktar ve aylıklarını gösteren belgeler hangi zaptiye birliklerinin ne zaman ve nerede kurulduğunu, sayılarını ve maaşlarını göstermesi bakımından önemlidir (Tongur, 2016: 139). Bu belgelerden biri olan Bozok birinci, ikinci ve üçüncü taburu zabitan ve zaptiyesinin maaş ve mahiyye defterleri incelendiğinde en erken tarihlisi 1842 yılını göstermektedir. Bu veriler ışığında ilk zaptiye birliklerinin kurulmasının başlangıcı olan 1840 yılından 2 yıl sonra yani 1842 yılında Bozok Zaptiyesinin kurulmuş olduğu sonucuna ulaşabiliriz. 1842'deki Bozok (Yozgat) zaptiye birlikleri bir alay, üç tabur ve 27 bölükten oluşmaktadır. Taburlar kendi içinde bölüklere ayrılmaktadır. 1. taburda 727 kişi, 2. taburda 596 kişi ve 3. taburda 635 kişi toplamda 1958 kişi alayda görev yapmaktadır. Ayrıca buna ek olarak gerek görülmesi durumunda Dersaadet'e destek için gönderilecek olan Dersaadet destek taburu bulunmaktadır (BOA, ML. MSF.d, 2929/ H. 09 Rebiülevvel 1258/ M. 20.04. 1842).

Çizelge 1: Bozok Sancağı Zaptiye Alayı (1842)
Table 1. Bozok Sandjak Police Regiment (1842)

Alayın Taburları	Taburun Bölük Sayısı	Taburda Bulunan Zabitan ve Zaptiye
1. Tabur	9 Bölük	727
2. Tabur	9 Bölük	596
3. Tabur	9 Bölük	635
Toplam	27 Bölük	1958
Dersaadet Destek Taburu	8 Bölük	102

Zaptiye birliklerini daha düzenli bir duruma getirmek amacıyla 1846'da Müşiriyetin kurulmasından sonra 1861 yılında yayınlanan nizamname ile "Tertip" terimi "Alay"a, "Saf" terimi de "Bölüğe" çevrilmiştir (Mahmud Şevket, 1983: 80). Seraskerlik makamında oluşturulan komisyonda yapılan görüşmeler sonucu her vilayette süvari ve piyade askeri zaptiyesi alayı oluşturulacak, alaylar taburlara taburlar bölüklere ve bölükler takımlara ayrılacak, alaylar şeklinde tertip olunacak birliklerde her alay 3 tabur ve her taburda en az 2 ve en fazla 10 bölükten oluşacak, her bölük en az 5 ve en fazla 10 takımdan oluşacaktır (Düstur, 1289: 728). Son yapılan teşkilatlandırma ile Binbaşılık kaldırılarak her alayın komutası "Miralay" adı verilen bir üst subaya, her taburun komutası da bir "binbaşı"ya verilmiştir (Mahmud Şevket, 1983: 80). Her alayda miralay ve alay kâtibi bulunacak, her taburda binbaşı ve tabur kâtibi ile her bölükte ise yüzbaşı, mülazım-ı evvel, mülazım-ı sani, bölük emini, 4 çavuş ve 8 onbaşı görev yapacaktır (Sönmez, 2006: 210). Bundan başka her alaya bir kaymakam, bir alay emini, her tabura da sağ ve sol ağaları adında iki kol ağası ile bir sancaktar ve bir kâtip memur edilmiştir. Her bölük yüzbaşının komutasına verilerek, emrine iki mülazım (mülazım-ı evvel ve mülazım-ı sani), bir başçavuş (Serçavuş), dört çavuş ve bir bölük emini verilmiştir. Askeri mertebeler şu şekilde sıralanmıştır: Er, onbaşı, bölük emini, çavuş, başçavuş (serçavuş), mülazım (mülazım-ı evvel ve mülazım-ı sani), yüzbaşı, sol kol ağası, sağ kol ağası, binbaşı, kaymakam, miralay, mirliva, ferik, müşir şeklindedir (Mahmud Şevket, 1983: 80). Bozok maaş ve mahiyye kayıtlarında görüldüğü üzere mevcut alay 3 taburdan meydana gelmiştir. Yine aynı şekilde taburlar bölüklere ayrılmıştır. Binbaşı, kâtip, imam, yüzbaşı, mülazım-ı evvel, mülazım-ı sani, bölük emini, çavuş, onbaşı ve zabitanın görev yaptığı görülmektedir. Tek fark olarak imam-ı evvel ve imam-ı sani de yer almaktadır. Sağ ve sol kol ağaları yerine ağa başı ve ağa muavini görevlendirilmiştir (BOA, ML. MSF.d, 2929/ H. 09 Rebiülevvel 1258/ M. 20.04. 1842). Kısacası 1861 yılında düzenlemelerden daha önce 1842 yılında Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilatı bu nizamname ile getirilen yeniliklerin düzenleme yapılan tarihten evvel Bozok Zaptiye Teşkilatı'nda uygulandığı tespit edilmiştir.

Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilatı incelenirken kullanılan arşiv belgelerindeki kayıtlarda zaptiyelerin hangi rütbede oldukları, fiziksel özelliklerinin yanı sıra babalarının isimleri, memleketleri ve yaşlarına da ulaşmak mümkün olmaktadır. 1845 yılı yoklama defterinde bunun birçok örneğine rastlamaktayız. Piyade neferi görevini yapan Oduncu Karyeli, kısa boylu, çatık kaşlı, kara bıyıklı Mehmed veled-i Mustafa 25 yaşındadır (BOA, SRA.d., 138/ H. 19 Rebiülahir 1261/ M. 27 Nisan 1845.) Süvari onbaşı görevini yapan Kara Veli Köylü, Sarık saran oğlu, uzun boylu, sarı sakallı, ela gözlü Osman veled-i Ali 30 yaşındadır (BOA, SRA.d., 138/ H. 19 Rebiülahir 1261/ M. 27 Nisan 1845). Burada Sarık saran oğlu tabiri ile babasının kullandığı lakapta yer almaktadır. Kısaca zaptiye olarak göreve alınan kişiler bütün detayları ile yoklama defterlerine kaydedilmektedir. Zaptiye askerliğine yazılacak olan kişiler 50 yaşından büyük 21 yaşından küçük olmayacaktır (Tekir, 2020:44). Ancak eğer 25 yaşından küçük zaptiye askerleri alınacak ise bunların sayısı hiçbir bölükte mevcudun üçte birini geçmeyecek şekilde sağlanacaktır (Alyot, 2008:97). Bozok (Yozgat) zaptiyesine ait belgelerde yukarıda örnek verdiğimiz gibi zaptiyeler 25 ve 30 yaşındadır. Diğer kayıtlı zaptiyelerde de bu durum görülmüştür. Fakat istisnai durumlarda söz konusudur.

Çizelge 2: Bozok (Yozgat) Zaptiye Alay Görevlileri (1842)
Table 2. Bozok (Yozgat) Police Regiment Officers (1842)

Bozok Zaptiye Alay Görevlileri	
Miralay	Mustafa Bey
Kaymakam	Hüseyin Bey
Alay Kâtibi	Mehmed Efendi
Alay Emni	Bozoklu Mehmed Efendi
Sancaktar	Sancakdar Bozoklu Osman Ağa

Çizelge 3: Bozok (Yozgat) Zaptiye Alayı Tabur Görevlileri (1842)
Table 3. Bozok (Yozgat) Police Regiment Battalion Officers (1842)

Bozok Zaptiye Alayı Tabur Görevlileri	
1. Tabur Görevlileri	
Binbaşı	Abdullah Ağa
Ağabaşı	Selahaddin Ağa
Ağa Muavini	Mustafa Ağa
Kâtip	Adil Efendi
İmam-ı Evvel	İsmail Efendi
İmam-ı Sani	Hasan Efendi
Yüzbaşı	Hüseyin Ağa
Mülazım-ı	Ali Ağa
Evvel	
Mülazım-ı	Mahir Ağa
Sani	
Serçavuş	Bozoklu Mustafa
Bölük Emni	Bozoklu Osman

2. Tabur Görevlileri

Binbaşı	Nuri Ağa
Ağabaşı	Bekir Ağa
Ağa Muavini	Mehmed Ağa
Kâtip	Şahin Efendi
İmam	Ömer Efendi
Yüzbaşı	Musa Ağa
Mülazım-ı	Emrah Ağa
Evvel	
Mülazım-ı	Ahmed Ağa
Sani	
Serçavuş	Bozoklu Hasan
Bölük Emni	Bozoklu Ali

3. Tabur Görevlileri

Binbaşı	Osman Ağa
Ağabaşı	Ahmed Tahir Ağa
Ağa Muavini	Osman Ağa
Kâtip	Mehmed Efendi
İmam	Halil Efendi
Yüzbaşı	Hasan Ağa
Mülazım-ı	Ahmed Ağa
Evvel	
Mülazım-ı	Ahmed Ağa
Sani	
Serçavuş	Bozoklu Mahmud
Bölük Emni	Bozoklu Mustafa

Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilatı'na ait ilgili kayıtlarda 1842 yılından bir yıl sonra ise 1843 yılına ait Bozok Alayı'ndaki Edhem Paşa Livası 3. taburuna ait maaş ve yoklama defterine rastlamaktayız. Kayıt isminden anlaşılacağı üzere 3. tabur dışında alayda bulunan diğer taburlar hakkında bilgi yoktur. Sadece 3. tabura ait bilgiler mevcuttur. Maaş ve yoklama defterinde, 3. taburun 9 bölükten oluştuğu görülmektedir. Taburda; binbaşı, ağa başı, ağa muavini, kâtip ve imam görev yapmaktadır. Bölüklerde ise rütbe sırasına göre yüzbaşı, mülazım-ı evvel, mülazım-ı sani, serçavuş, çavuş, onbaşı, bölük emni ve zaptiyeler görev yapmaktadır. Tabur ve bölükte istihdam edilen zabitan ve zaptiyelerin toplamı 541 kişiden oluşmaktadır (BOA, ML. MSF.d., 4083/ H. 29 Zilhicce 1258 / M. 31 Ocak 1843).

Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilatı'nda 1842 ve 1843 yıllarında tertip edilen alay ve taburlardan sonra 1862 ve 1873 yıllarında iki tabur daha tertip edilmiştir. 1862 yılında tertip edilen tabur Ankara vilayeti dahilinde bulunan 6. Alayın 4. Yozgat taburudur. Zaptiye süvari ve piyadelerden oluşan 7 bölüğe sahiptir (Salname-i Vilayet-i Ankara, 1862: 68-69). 1862 yılında tertip edilen bu taburun faaliyeti 1873 yılında da devam etmiştir (Salname-i Vilayet-i Ankara, 1873: 85). Fakat görev yapan zabitanların bir kısmında değişiklikler söz konusudur. 1862 yılında tertip edilen 6. alayın 4. taburu 7 bölükten oluşmaktadır. Binbaşı, sağ kol

ağası, sol kol ağası, tabur katibinin yanı sıra 7 yüzbaşı, 4 mülazım bulunmaktadır. Yine aynı taburun 1873 yılındaki tertibinde bölük sayısı değişmemiştir. Binbaşı, sağ kol ağası, sol kol ağası, tabur katibinin yanı sıra 7 yüzbaşı, 6 mülazım görev yapmaktadır (Salname-i Vilayet-i Ankara, 1862-1873: 70-85).

1862 yılında tertip edilen bir diğer tabur ise Ankara vilayet-i Asâkir-i zaptiye alayının 2. Yozgat taburudur. Tabur 4 bölükten oluşmaktadır. Taburda hesap emini ve tabur ağası dışında her bir bölüğün bölük ağası, muavini, jurnal emini mevcuttur. Süvari ve piyade zaptiyelerden oluşan taburun toplam mevcudu 236 kişidir (Salname-i Vilayet-i Ankara, 1862: 70). 1873 yılında 2. taburda 95, 4. taburda 95 toplamda 190 kişinin mevcut olduğu görülmektedir. 1862 ve 1873 yıllarında tertip edilen bu taburlara ait kayıtlara vilayet salnamelerinden ulaşabilmekteyiz (Salname-i Vilayet-i Ankara, 1862-1873: 70-85).

Zaptiye birliklerinin mümkün olduğu kadar kısa sürede tertibi için birçok mahallerde başıbozuk süvari ve piyade denilen yerli halktan veya civar mahaller halkından zaptiyeler de yazılmıştır (Tongur, 2016: 137). Bozok zaptiyesinde de başı bozuk süvari ve piyade zaptiyeler de istihdam edilmiştir. 1843 yılında Bozok Sancağının Akdağ kazasında silahlı halk hareketinden dolayı meydana gelen karışıklığı gidermek ve burada asayiş tesis etmek için Bozok mutasarrıfı Osman Mahzar Paşa himayelerinde 529 adet süvari başı bozuk askerin görevlendirilmesi için Akdağ kaymakamı girişimde bulunmuştur. Akdağ bölgesinde ortaya çıkan durumu kontrol altına almak için görevlendirilecek olan süvari başı bozuk zaptiyelerinin belli şartlar altında görev yapmalarına karar verilmiştir. Buna göre zaptiyeler 29 günlük maaş ve masraflarının ve esbab bahasının ödenmesi karşılığında Akdağ kazasında görev yapacaktır. Fakat bölgede meydana gelen olaylar nedeniyle asayiş ve düzen bozulmuştur. Ayrıca başı bozuk süvari sayısının fazla olması, maaş ve günlük yevmiyelerinin ödemeyi zorlaştırması nedeniyle bu konuda birçok yazışma yapılmıştır. Yapılan yazışmalar neticesinde 529 süvari başı bozuk zabitanın 29 gün süre ile Akdağ kazasında görev yapması asayiş ve düzeni sağlama karşılığında talep edilen maaş ve diğer masrafların karşılanması kararlaştırılmıştır (BOA, C.ZB., 80-3971/ H. 29 Muharrem 1259/ 1 Mart 1843).

1844 yılında ise Bozok Sancağı Boğazlıyan kazasında daha önce de halkın asayiş ve huzurunu bozan eşkiyaların tekrar gün yüzüne çıkması ile eşkiyayı bölgeden çıkarmak ve asayişin temini için Bozok mutasarrıfı Osman Mahzar Paşa maiyetinde süvari ve piyade başı bozuk bir kıta zaptiye görevlendirilmiştir (BOA, C.AS., 721-30207/ H. 7 Şevval 1260/ M. 20 Ekim 1844). Yararlarının yanı sıra gereğinden fazla başı bozuk neferin yazılması ise mevcut olan zaptiyelere maaşlarının ödenememesi gibi olumsuzlukları beraberinde getirmiş ve hazineyi zarara sokmuştur. Bu nedenle 1844 yılında Rumeli, Anadolu ve bazı adalarda başıbozuk zaptiyeler tasfiye edilerek yerlerine tımarlı zaptiyelerin yazılması kabul edilmiştir. Bunun için bir çeşit zaptiye yönetmeliği niteliğinde olan

padişah emri hazırlanmış ve eyaletlerde yayınlanmıştır (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1978: 250).

Devlet geniş topraklarda oluşturulan zaptiye birliklerine ait maaş ve çeşitli masrafların altından kalkmasının zor olduğunu bildiğinden, zaptiye birliklerinin nefer ihtiyacının karşılanması için tımarlı sipahiler zaptiye işlerinde istihdam edilmeye başlamıştır (Sönmez, 2006: 47). 1845 yılına ait Bozok Sancağı ve kazalarında istihdam edilen tımarlı piyade ve süvari zaptiyesine ait yoklama defteri, bize zaptiye birliklerinin kuruluşundan kısa bir süre sonra Bozok Sancağında da tımarlı sipahilerin istihdam edildiğini göstermektedir. Bozok zaptiye teşkilatına ait bu konuda bulunan arşiv belgesine göre, 23 piyade neferi görevlendirilirken, 30 süvari neferi, 4 süvari çavuşu, 8 süvari onbaşı görevlendirilmiştir. Toplam 66 tımarlı süvari ve piyade zaptiye kaydedilmiştir (BOA, SRA.d., 138/ H. 19 Rebiülahir 1261/ M. 27.04.1845).

Çizelge 4: Bozok Sancağı ve Kazalarında İstihdam Edilen Tımarlı Piyade ve Süvari Zaptiyesi (1845)

Table 4. Tımarlı Infantry and Cavalry Police Employed in Bozok Sandjak and Districts (1845)

Bozok Sancağı ve Kazalarında istihdam edilen Tımarlı Piyade ve Süvari Zaptiyesi (1845)	
Zabitan	Nefer Sayısı
Süvari Nefer	30
Süvari	8
Onbaşı	
Süvari Çavuş	4
Süvari	1
Mülazım	
Piyade Nefer	23

Zaptiyenin Maaşları ve Emeklilik Durumu

1840 yılında kurulmaya başlanan zaptiye birlikleri maaş usulüne göre çalışmaktaydı. Zabitan ve zaptiyeler Asâkir-i Muntazama'da tatbik edilen usule göre mart başından itibaren makbuz karşılığı aylık maaşlarını alacaklardı. Piyade ve süvari zaptiyeler hükümetin aylıklı memuru sayıldığı için vergi muafiyetleri yoktu. Zabitan ise kendilerini maaşları ile idare edeceklerinden dolayı halktan bir şey istemeleri yasaktı ve istemeleri halinde ceza almaktaydılar (Sönmez, 2005: 29). Görevli gittikleri köy ve kasabalarda, zaruri eşya fiyatı ucuz olan yerlerde fazla kalmaları hazine zararına sebep olurken, tahsil ve inzibat işlerinin de uzamasına yol açıyordu. Bu sebeple 1841 yılında getirilen düzenleme ile aylık olarak mülazımlara 300 kuruş, hapisanelerin muhafazasına memur çavuşlara 200 kuruş, süvari neferlerine ayda 180 kuruş, piyade neferlerine ise 75 kuruş verilmesi kararlaştırılmıştır (Tongur, 2016: 141).

1840-1844 temettuat defterlerine göre, Bozok'ta Müslüman halk çoğunlukla diğer yaygın mesleklerin yanı sıra arzuhalci, ases, asker, barutçu, imam, kâtip, kayyum, müderris, mültezim, sipahi, tımarlı sipahi, zaptiye

mesleklerini yaptığı görülmektedir (Sakin, 2012: 230). Yine 1842 tarihli maaş defterinde binbaşı, ağa başı, kâtip, imam, yüzbaşı, mülazım, çavuş, onbaşı, bölük emini gibi rütbeli görevlilerin yanı sıra zabitan ve zaptiyenin görev yaptığı görülmektedir. Toplamda üç taburdan oluşan birlikte birinci taburun toplam maaşı 21.080 kuruş; ikinci taburun toplam maaşı 17.185 kuruş; üçüncü taburun toplam maaşı ise 22.095 kuruştur. Bu üç taburda bulunan görevlilerin toplam maaşı 60.360 kuruştur. Kuruluş tarihinin çok yeni olması nedeniyle tam bir düzen ve disiplin olmamasından dolayı zabitan ve zaptiye sayısı değişkenlik göstermektedir. Rütbeli görevlilerin isimlerinin başında "Bozoklu" tabiri, rütbesiz zabitan ve zaptiyelerin ise isimlerinin arkasından "Bozok" yazılması görevlilerin birçoğunun Bozok Sancağından olduğunu göstermektedir (BOA, ML. MSF.d, 2929/ H. 09 Rebiülevvel 1258/ M.20.04. 1842)

Çizelge 5: Zaptiyenin Maaş Durumları (1842)
Table 5. Police Salaries (1842)

1842 Yılına Ait Zaptiyenin Maaş Miktarları (Kuruş)	
Binbaşı	250
Ağabaşı	400
Kâtip	300
Mülazım	120
Yüzbaşı	180
İmam	120
Çavuş	40
Bölük Emni	35
Onbaşı	30
Zaptiye	20

1843 yılı Bozok Alayı'ndaki Edhem Paşa Livası 3. taburuna ait maaş kayıtlarına göre toplamda zabıtlar ve zaptiyelerle birlikte mevcudu 541 kişi olan taburun toplam maaşı ise 14.555 kuruştur (BOA, ML. MSF.d., 4083/ H. 29 Zilhicce 1258 / M. 31 Ocak 1843).

1843 yılında Bozok Sancağı Akdağ kazasında asayişin sağlamak için görev alan 529 süvari başı bozuk zaptiyeleri hem günlük 35 kuruş yevmiye hem de dörder kuruş tayinat almaktadır. Ayrıca bölgede 29 gün süre görev yapacaklarından bu günlerin karşılığında zaptiyelere toplamda 61.364 kuruş maaş ile 18.200 kuruş esbab bahası ödenmiştir. 529 süvari başı bozuk zaptiyesinin 29 günlük görevleri süresince ödenen toplam miktar 98.079 kuruştur (BOA, C.ZB., 80-3971/ H. 29 Muharrem 1259/ 1 Mart 1843). 1844 yılında Bozok Sancağı Boğazlıyan kazasında asayişin sağlamakla görevlendirilen bir kıt'a piyade ve süvari başı bozuk zaptiyenin tayinat bedeli toplamda 5.588 kuruştur (BOA, C. AS., 721-30207/ H. 7 Şevval 1260/ M. 20 Ekim 1844). 1842 yılı Bozok ve kazası olan Akdağ Madeni'nde istihdam edilen süvari ve piyade zaptiyelerine ait maaş miktarları ise yüzbaşı 500 kuruş, mülazım 300 kuruş, çavuş 200 kuruş, zaptiye 115 kuruş şeklindedir. Toplam zabitan ve zaptiye sayısı 144 kişidir ve

toplam maaş 17.300 kuruştur (BOA, C.ZB., 72-3557/ H. 3 Şaban 1258/ M. 9 Eylül 1842).

Zaptiye askerliğinin hizmet süresi iki yıl olarak belirlenmiştir. Zaptiyelerin ve zabitanların olağanüstü bir durum söz konusu olmadığı sürece görev sürelerini doldurmadan görevden ayrılmaları ise yasaktı. Ancak iki seneyi tamamlayanlar arzu ederlerse yeniden istihdam edilebileceklerdi. Zabitanlar otuz sene boyunca hizmet ettikten sonra eğer isterlerse asker emeklilik nizamnamesine göre rütbelere bakılarak verilecek maaş karşılığında emekli olabileceklerdi. Vazifelerinden dolayı malûl ve sakat kalanların emekli maaşını almaya hakları vardır. Vazife uğrunda ölenlerin ise eş ve çocuklarına maaş bağlanmaktadır (Alyot, 2008: 98-99).

Zaptiye görevine istihdam kadar görevden ihraç durumları da söz konusudur. Zaptiye askerlerinin ihracını gerektiren durumlar ise şu şekildedir: İstifa etmek, üç aydan fazla hapisle mahkûm olmak, askeri ve mülki vazifelerinden dolayı bir senede üç kez hapsolmek, askerlik sıfatına aykırı hareketlerde bulunmak, vazifesini yapamayacak derecede hastalanmaktır (Alyot, 2008: 98-99). Görevden ihraç olayları Bozok zaptiye teşkilatında da yaşanmıştır. Bunlardan biri Bozok Zaptiye bölükbaşı ve çavuşlarının kanun ve nizama karşı hareket etmeleri dolayısıyla görevlerinden ihraç edilmesidir. 5 Ekim 1848 yılına ait belgede Salih Paşa'nın teftiş için göndermiş olduğu zaptiye ve zabitanlar, Yozgat'ta Bayram oğlu isimli kişiye silah çekmişlerdir. Bu şekilde başlayan olaylar silsilesi neticesinde zaptiye bölükbaşı, çavuş ve zaptiyelerden 20-30 kişi görevlerinden ihraç edilmiştir (BOA, A.) MKT., 153-7/ H. 7 Zilkade 1264/ 5 Ekim 1848). 29 Ağustos 1860 yılında süvari zaptiyesi birinci çavuşu Yozgat sakinlerinden olan Kethüdazade Mustafa Hamza Ağa görevine aykırı davranışlarda bulunduğu gerekçesi ile mesleğinden ihraç edilmiştir (BOA, A.) MKT.UM., 423-74/ H. 11 Safer 1277/ M. 29 Ağustos 1860).

Zaptiyenin Görev ve Faaliyetleri

1861 yılında yürürlüğe giren nizamnameden yaklaşık 3 yıl sonra zaptiye alaylarının mülki ve askeri vazifelerini ayrıntıları ile düzenleyen bir yönetmelik yayınlanmıştır. Şimdiye kadar pek bahsi geçmemiş olan "*Kuvve-i Zaptiyenin Vazife-i Mülkiye ve Askeriyesi*" adıyla yürürlüğe konan yönetmeliğe göre zaptiyelerin görevleri mülki ve idari olarak ikiye ayrılmıştır (Sönmez, 2006: 214-215). 18 Haziran 1870'te yayınlanan *Asâkir-i Zaptiye'nin Vazife-i Mülkiyelerine Dair Nizamname* ile vazife tanımları yapılmış, görev ve yetkileri iki başlıkta toplanmıştır. Birincisi buldukları memleketin asayiş ve emniyetini sağlamak ikincisi ise gerekli tahsilatların toplanmasına yardım ederek devlet malının korunmasıdır. Kasaba ve köylerin iç ve dışındaki hırsızlık, yol kesme, cinayet, yaralama, darp ve diğer asayiş bozan eylemlerde suçluları yakalayıp hükümete teslim etmek asıl vazifeleridir. Yine herhangi bir suçtan mahpus olanların muhafaza ve nakillerinden de zaptiyeler sorumludur (Tekir, 2020:45). Bozok'ta zaptiyelerin bir kısmı da hapisanelerde görevlendirilmiştir (BOA, MVL, 13-21/ H. 22 Recep 1263/

M. 06 Temmuz 1847). Zaptiyeler, postalarla hükümete ait para ve eşyanın bir yerden diğerine güven içinde gönderilmesini sağlar, pasaport memurlarına yardım ederlerdi (Alyot, 2008: 101). Ayrıca cemiyet ve şirketlerin denetimi, basın ve yayınla ilgili matbaa açmak, her nevi kitap, risale ve evrak basmak, resim, gazete vb. kağıtlar için önceden alınması gereken ruhsatları denetlemek, kitapçı dükkanlarını denetlemek zaptiyenin görevleri arasında bulunmaktadır. Şehir içinde silah taşımak kesinlikle yasak olduğu için bu durumun takip ve tatbiki yine zaptiyenin görevlerindedir (Tongur, 2016: 188-201). Görüldüğü gibi zaptiyeler iç güvenliğin tesisinde tek bir görev üstlenmemişlerdir. Kolluk görevlerinin yanı sıra eşkiya karşı halkı korumak ve düzeni sağlamak görevini de üstlenmişlerdir.

Bozok Sancağında halkın büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturuyordu. Sancağın teşekkülünde yok denecek kadar az gayrimüslim halk zamanla dışarıdan gelen göçler sayesinde çoğalmıştır. 19. yüzyılda nüfusa oranları %20'ye ulaşmıştır. Gayrimüslimler çoğunlukla Ermeni ve Rumlardan oluşmaktaydı. 19. yüzyılın son çeyreğine kadar Müslüman halk ve Ermeniler iyi komşuluk, dostluk ve muhabbet geliştirdilerse de zaman zaman yaşanan hadiseler ve daha sonra dış tahrikler neticesinde "Ermeni Meselesi" yaşanmıştır (Sakin, 2012: 125). Zaptiyeler hangi din ve milletten olursa olsun herkese eşit olarak muamele eder ve güvenliği sağlardı. Bu sebeple kilise kapılarında nöbet tutarak gayrimüslimlerinde güvenliğini sağlamışlardır. Aslen Sungurlu kazası süvari zaptiyeliğinde görev yapan Necip Ağa Yozgat'a bir ay süre ile görev yapmak için gelmiştir. Yanında diğer zaptiyelerle birlikte Bozok'ta kilise civarında bulunduğu ve Ermenilere ait kilise kapısında nöbet tuttuğu esnada kimliği belirsiz Ermeni eşkiyalarının iki adet kurşunu Necip Ağanın başının sağ tarafından isabet ederek vefat etmesine sebep olmuştur. Görevi başında Necip Ağayı şehit eden Ermeni eşkiyaları zaptiyeye saldırmaktan çekinmemişlerdir. Olay yaşandıktan sonra suçlular kaçmışlardır. Gerekli tatbikat yapıp birçok kişinin ifadesine başvurulmasına rağmen suçlular yakalanamamıştır. Necip Ağanın olay yaşanmadan bir gün önce Bozok'a görevli olarak geldiği tutulan kayıtlarda görülmüştür. (BOA, Y. EE., 180-2/ H.01 Recep 1311/ M. 08 Ocak 1894). Ayrıca Zaptiye Nezareti'ne bağlı ve daimî surette çalışan memurlar, tecessüs-i ahval için memur-ı mahsus olarak devlet için istihbarat hizmetinde de bulunuyorlardı (Yüksel, 2013: 487). Birçok görevi aynı anda üstlenmiş olmaları sonucunda Bozok zaptiyesinin, iç güvenliğin tesisinde sayıları birçok yerde yetersiz kalmış ve bundan dolayı ihtiyacın karşılanması ve sayının artırılması için mazbata gönderilerek istekte bulunulmuştur. 1847 yılında Bozok Sancağı merkezinde görevli zaptiyelerin bir kısmının kazalarda, bir kısmının da hapishanelerde ve diğer işlerde istihdam edilmesi sonucunda sayının artırılması için istekte bulunulmuştur (BOA, MVL, 13-21/ H. 22 Recep 1263/ M. 06 Temmuz 1847).

Ermeni çeteler sadece zaptiye ya da bölge halkına zarar vermekle kalmıyorlardı, bölgeye gelen yerli ve

yabancı ziyaretçiler içinde tehdit unsuru oluşturuyorlardı. Amerika Misyonerlerinden James L. Furel'in Yozgat'a geliş esnasında Ermeni çetelerin ve eşkiyaların Furel'e herhangi bir zarar vermemesi için seyahati süresince tabur ağası tarafından bir zaptiye görevlendirilmiş ve Furel'e eşlik etmiş, onu her türlü olumsuzluğa karşı koruyarak seyahatini güvenli bir şekilde sürdürmesini sağlamıştır. Seyahat sonrasında Amerika sefreti yapılan bu uygulamadan dolayı teşekkür yazısı göndermiştir (BOA, Y.A..HUS., 289-28/ H. 21 Recep 1311/ M. 28 Ocak 1894).

Hırsızlık, eşkiyalık ya da asayiş bozan her türlü olaya karşı her zaman görevinin başında olan zaptiyeler aynı şekilde dönemde aktif olan aşiretlerin çıkardıkları asayiş problemleri ile de ilgilenmişlerdir. 19 Mart 1846 tarihinde Bozok ve Kayseri'deki Afşar ve Rışvan aşiretleri yaylaya çıkarken bölge halkına ve mallarına zarar vermiştir (BOA, A.} MKT., 38-28/ H. 21 Rebiülevvel 1262/ M. 19 Mart 1846), 1848 yılında Rışvan aşireti beylerinden Ali Şiroğlu, Sarı Süleyman ve Küçük Mehmed'in etraflarında topladıkları eşkiya ile Bozok Sancağı Süleymanlı kazası sakinlerinin evlerini basıp, hayvanlarını gasp ederek ahalinin hem canlarını hem mallarını tehlikeye sokmuşlardır (BOA, MVL., 25-42/ H. 26 Cemaziyelahir 1264/ M. 30 Mayıs 1848).

Zaptiyeler özellikle devletin başında büyük bir problem olan hırsızlara karşı halkı korumak ve düzeni sağlamak görevini de üstlenmişlerdir. 1862 yılında Bozok'ta yaşanan hırsızlık vakası dikkat çekicidir. Bozok'un Sekili Tuzlasına; Halil, Ahmet, Hacı, Ömer, Ahmet, Musa, Numan isimli yedi şahıs tuz çalmak için bölgeye gelmişlerdir. Her ne kadar hırsızlığa teşebbüs etmiş olsalar da sekiz zaptiye neferi bu şahısları hırsızlık yapamadan suç üstü yakalamışlardır. Hırsızlar herhangi bir şey çalamasalar da hırsızlığa teşebbüs ettikleri için suçun derecesine göre sirkat cezası icra olunmak üzere yargılanmışlar ve kanunun 221. maddesi gereği kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir. 1279 senesi Muharrem ayının 12. gününden itibaren kürek cezalarının tatbiki için Sinop'a gönderilmişlerdir (BOA, MVL., 637-41/ H. 18 Rebiülahir 1279/ M. 13 Ekim 1862).

Zaptiye görevini yapan tüm piyadelere tüfek, kasatura ve tabanca verilirken süvarilere ise filinta, tabanca ve kılıç verilmiştir (Tekir, 2020:44). Bozok zaptiyesi görevini yapan piyade ve süvarilere de gereken teçhizat sağlanmıştır. Ayrıca dikkat çeken bir diğer hususta zabitan ve zaptiyelere görevleri süresince verilen silah, teçhizat ve nişanlarını görevleri sonrası zaptiye değişimi için yoklamaları tamamlanınca iade etmeleridir (BOA, A.} MKT., 18-49/ H. 17 Zilkade 1260/ M. 28.11. 1844). Yine buradan yola çıkarak o dönemde güvenliği sağlarken silah ve kılıç gibi teçhizatları kullandıkları görülürken, rütbelerini belli etmek amacıyla nişan kullandıkları da görülmektedir. Ayrıca 1861 yılına kadar zaptiyelerin kıyafet ve silahları kendi maaşlarından karşılanırken, bu durum zaptiyelerin halktan yem ve yiyecek almak gibi uygunsuz işlerin meydana gelmesi sonucunda elbise masraflarının hazine tarafından karşılanması şeklinde değiştirilerek uygulanması uygun görülmüştür (Sönmez,

2006:209). Böylece 1869 nizamnamesi ile her yıl zaptiye neferlerine düz yakalı, çuhadan dikilen gömlek, pantolon, fes, her üç senede birer yağmurluk, senede iki çift kundura ve süvariye bir çift çizme verilecek, süvari neferlerinin hayvanları kendi malları olacak şekilde düzenlenmiştir (Tekir, 2020:44).

Yapılan birçok düzenleme, zaptiye istihdamı ve zaptiyelere yüklenen görevler neticesinde zaptiye teşkilatının kurulması ile sağlanmak istenen hedeflere ulaşamamıştır. Bunun birçok sebebi vardır. En önemlisi zaptiyelere devletin iç güvenliğini içeren birçok görevin verilmesidir. Diğer bir sebep ise Osmanlı zaptiye teşkilatının kayıtsız şartsız mülki idarenin emrine verilmesi ve böylece ülkenin ihtiyacı olan faaliyet ve hizmetleri yerine getirmekten uzaklaşmasıdır. Tanzimat'tan sonra mülki teşkilat üzerinde düzenleme yapılırken Avrupa devletlerinden etkilenerek benzeri bir zaptiye teşkilatı kurulmuş, son zamanlarda zaptiye olarak görev yapacak olanların bölge halkının yanı sıra eşkiya, aşiret mensubu kişiler ve serseri kişilerden istihdam edilmesi ile ülke içinde düzensizlik meydana gelmiştir. Her sınıf meslek ve tabaka arasında irtibat ve ayrılık, hükümetin vergi tahsilindeki orantısızlık; hak ve irtibatın teminindeki suiistimaller gibi nedenler zaptiye teşkilatının yapısının bozulmasına yol açmıştır. Ayrıca işsiz olan gençlerin zaptiye olmayı tercih etmesi ile zaptiye mesleği işsiz olan kişilerin meslek edinme yeri olmuş bu durum zaptiye sayısının her geçen gün daha da fazlaşmasına yol açmıştır (Tekir, 2020: 53-54). Özellikle 1870'lerden sonra ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz ortamı teşkilatın düzenli çalışmasında aksamalara sebep olmuştur. Özellikle zaptiye neferlerine verilen maaşların yetersizliği ve hatta devletin içinde bulunduğu durum nedeni ile maaşların ödenememesi büyük sıkıntılara yol açmıştır. Bu durum sadece teşkilatı değil teşkilatın idaresinden sorumlu olan Zaptiye Müşiriyeti'ni de olumsuz etkilemiştir. Ayrıca devlet içinde ve dışında ortaya çıkan isyanlar ve bunun sonucunda yabancı devletlerin siyasi baskıları da teşkilatı işlevsiz hâle getirirken, iç güvenlikle alakalı yeni bir düzenleme yapılmasını beraberinde getirmiştir (Sönmez, 2005: 167-168). Bu sebepler neticesinde zaptiyenin ıslah edilmesinden ziyade devletin iç güvenlik ihtiyacı olan bir teşkilat kurulması hedeflenmiş ve 1879 yılında yapılan düzenleme ile tüm askeri zaptiyeler Seraskerliğe devredilmiş daha sonra zaptiye teşkilatı Umum Jandarma Daire-yi Merkeziyesi adını almıştır (Tekir, 2020:53-54). Böylece 1840 yılında kuruluşundan itibaren görev yapan Zaptiye Teşkilatı 1879 yılında jandarmaya dönüştürülmüştür. Bu tarihten itibaren Jandarma Teşkilatı ülke içinde güvenlik işlerinden sorumlu olmuştur.

Sonuç

II. Mahmud devrinde başlayan ülke içinde sıkı merkezileşme politikası onun ölümü sonrası ardıllarına bıraktığı miras ile Abdülmecid döneminde de devam etmiştir. Tanzimat dönemi merkezi güvenlik anlayışının en önemli yansımalarından olan Zaptiye Teşkilatı, iç güvenlik görevini tek elinde toplayarak hem jandarma hem polis görevini üstlenen bir yapı olmuştur. 1840 yılından itibaren

Anadolu ve Rumeli'de kuruluş temelleri atılan zaptiye 1844 yılında tam anlamıyla kurulmuştur. 1846 yılında Zaptiye Müşiriyeti kurulmuş, 1869 yılında ise yayınlanan nizamname ile de yurdun her tarafında muntazam şekilde zaptiye teşkilatlanması sağlanmıştır.

Zaptiye Teşkilatı'nın 1840 yılında kuruluşundan sonra taşrada faaliyete başlaması ile Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilat birliklerinin, ilgili kayıtlardan elde edilen bilgilere göre 1842 yılında kurulmuş olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Bozok (Yozgat) Zaptiyesi, zabitan ve zaptiye istihdamının büyük çoğunluğunu Bozok ahalisinden sağlamıştır. Teşkilatın kuruluşundan kısa bir süre sonra Bozok Sancağında teşkilatlanmış olmasına rağmen zaptiye sayısı bakımından oldukça iyi durumdadır. 1842 yılındaki kayıtlarda toplamda rütbeli görevlilerle birlikte 1958 kişi görev yapmaktadır. 1843-1862 ve 1873 yıllarında da taburların tertip edildiği Bozok sayı ve rütbe bakımından birçok zabıt ve zaptiyenin görev yaptığı bir konum olmuştur. Bozok Zaptiye Teşkilatı'nda bir alay mevcut olduğu için alayda miralay, kaymakam, alay kâtibi, alay emini, sancaktar görev yaparken; taburlarda ise binbaşı, ağa başı, ağa muavini, kâtip, imam (imam-ı evvel ve imam-ı sani), yüzbaşı, mülazım-ı evvel ve mülazım-ı sani, serçavuş (başçavuş), bölük emini, çavuş, onbaşı ve zaptiyeler görev yapmaktadır. 1843 yılında tertip edilen taburda 541 kişi, 1862 yılında tertip edilen taburda 236 kişi, 1873 yılında ise iki taburda 190 zaptiyenin bulunduğu görülmektedir. Bozok (Yozgat) Zaptiye Teşkilatı'nın zabıt ve zaptiye ihtiyacı karşılanmak için halktan zaptiye istihdamı tercih edilmesinin yanı sıra başıbozuklar, tımarlı süvari ve piyadeler zaptiye olarak yazılmış ve görev yapmıştır. 1845 yılında Bozok Zaptiye Teşkilatı'nda görev yapmak üzere 66 tımarlı süvari ve piyade istihdam edilmiştir. Zaptiyelerin iç güvenlikte hırsızlık, eşkiyalık, görev aldıkları bölgede inzibat işleri yani kolluk görevi yapmaları, kısaca mülki ve idari birçok görevi üstlenmiş olmalarından dolayı birçok işi aynı anda yapmaları görevlerinde yetersiz olmalarına sebep olmuştur. Zaptiyelerin her yerin durumuna göre istihdamı uygulaması nedeniyle bir kısım yerlerde bölge şartlarına göre sayıları az kalırken kimi bölgelerde ise zaptiye sayısı oldukça fazla görülmüştür. Zaptiyelerin yetersiz olduğu yerlerde asayişin temin edilememesi, sayıca fazla olan yerlerde ise zaptiye yazımında herhangi bir usul takip edilmemiş olması, zaptiye birliklerinin istihdamı konusunda mali açıdan devleti zora sokmuştur. Ayrıca zaptiyelerin özellikle son zamanlarda görev tanımının dışında işler yapması, zaptiye görevini yapamayacak kişilerin örneğin eşkiyaların, hırsızlıktan hüküm giyenlerin, serseri ve yabancıların istihdam edilmesi kısaca zaptiyeliğin işsiz olan herkesin başvurabileceği bir meslek haline gelmesi ile devletin içinde bulunduğu savaşlar, isyanlar vb. nedenlerle zaptiye maaşlarını ödememesi teşkilatta bozulmalara yol açmış ve teşkilatın işlevsiz hâle gelmesine sebep olmuştur.

Zaptiye Teşkilatı, kuruluşunda bir iç güvenlik kurumu olarak düşünülmüş, görev tanımı buna göre yapılarak devlet içinde güvenliğin sağlanıp asayiş ve huzurun temini

için önemli ve başarılı bir adım olarak faaliyete başlamıştır. 1840 yılında tertibinden sonra 1846 yılında Müşiriyet çatısı altında toplanması ile bir düzene kavuşan zaptiye teşkilatı 1879'da jandarmaya dönüştürülmesine kadar geçen süreye kadar birçok suçu engelleyip, ülke genelinde asayiş ve emniyeti tesis etmiştir. Asayiş ve emniyeti sağlarken eksik yönleri olmasına rağmen başarılı olmuştur. Fakat ülkenin içinde bulunduğu durum, zabitan ve zaptiyelerin birçok görevi aynı anda üstlenmeleri, bu nedenle sayıca yetersiz kalmaları ve teşkilatın içinde yaşanan bozulmalar nedeniyle yeni bir güvenlik teşkilatına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle Zaptiye Teşkilatı 1879 yılında jandarmaya dönüştürülmüştür. Zaptiye teşkilatı, jandarma ve polislin görevlerini tek çatı altında toplayarak günümüz modern iç güvenlik anlayışının temellerini oluşturması bakımından iç güvenlikte son derece önemli bir rol oynamıştır.

Extended Summary

Every society is constantly changing in over time. Undoubtedly, Ottoman society was not exempt from this general rule. The Ottoman Empire has always prioritized the issue of security. II. During the reign of Mahmud, many regulations were made for both the internal and external security of the empire. Security institutions were built in line with centralist politics. This is a necessity for the survival of states. II. After Mahmud's death, Abdulmecid ascended to the throne and added a new one to the security regulations. After the declaration of Tanzimat, many regulations were made to centralize internal security.

Ottoman Empire, in order to eliminate the deterioration in the political, administrative and financial structure and to ensure public order and security, the have attached great importance to internal security both in Istanbul and in the provinces of Anatolia and Rumelia. The Zaptiye Organization, which will provide internal security, was established in 1840 in such an environment, that is, with in the framework of both the full establishment of the central security understanding and the specialization and institutionalization of internal security. The government, which attaches great importance to the principles brought by the Tanzimat, left the security affairs carried out by different institutions and organizations in Anatolia, Rumelia and the whole country to the Zaptiye Teşkiatı. On June 15, 1846, this task was left to the organization called Zaptiye Müşiriyeti, and an attempt was made to establish an independent zaptiye organization managed by a single authority. After the establishment of the Zaptiye Organization in 1840, many regulations were made. Although regulations were put into effect in 1846-1861-1864-1867, due to many problems and deficiencies in terms of security, the regulations were finally put into effect in 1869-1870 and the police organization was finally reorganized. Thus, for the first time since its establishment, the Zaptiye Organizations in both the provinces and Istanbul have performed their duties subject to provisions of the same regulations and regulations.

Bozok (Yozgat), which takes its name from the Bozok Turkmens who came and settled here intensively during the Turkification of Anatolia, came under Ottoman rule in 1522 and took its place in the provincial administration as a Ottoman sanjak. The Zaptiye Organization, which was established in 1840, was established in Bozok (Yozgat) in 1842. When the salary books of the officers and men of Bozok's first, second and third battalion were examined, the earliest date shows 1842. From here we understand that, a few years after 1840, which was the beginning of the establishment of the first zaptiye forces, the first zaptiye forces were established in the Bozok Sanjak. Bozok (Yozgat) Zaptiye units under took many duties in Bozok. Their main duty is to catch the criminals in cases of theft, road blocking, murder, injury, assault and other acts that disrupt public order and deliver them to the government. Zaptiye are so responsible for the custody and transfer of those imprisoned for any crime. As can be seen, the zaptiye did not undertake a single task in establishing internal security. In short, she undertook all civil and administrative duties covering the internal security of the state.

The more important the army is in the external security of the states, the more important the Zaptiye Organization is in the internal security. However, despite the achievements of the organization and many arrangements made, the goals desired to be achieved in the establishment of the Zaptiye Organization could not be achieved. A new security organization was needed due to the current situation of the country, the fact that zabitan and zaptiye officers undertake many duties at the same time, their inadequacy in number, and the corruption within the organization.

For this reason, it was aimed to establish an organization that the state needed, and with the arrangement made in 1879, all military zaptiyes were transformed into gendarmerie. The Zaptiye Organization undertook important duties in terms of internal security from 1840 until 1879, when it was transformed into the gendarmerie. Zaptiye played an important role in internal security as it was a structure that formed the basis of both the gendarmerie and the police by gathering the internal security duties in one hand and assumed their duties. Additionally, the organization has accomplished many tasks in a short time.

Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşiv Belgeleri (BOA)

Cevdet Zaptiye (C.ZB...)

BOA, C.ZB., 72-3557/ H. 3 Şaban 1258/ M. 9 Eylül 1842.

BOA, C.ZB., 80-3971/ H. 29 Muharrem 1259/ 1 Mart 1843.

Cevdet Askeriye (C.. AS.)

BOA, C.AS., 721-30207/ H. 7 Şevval 1260/ M. 20 Ekim 1844.

Maliye Nezareti Masarifat Defterleri (ML. MSF.d)

BOA, ML. MSF.d, 2929/ H. 09Rebiülevvel1258/ M. 20 Nisan 1842.

BOA, ML. MSF.d., 4083/ H. 29 Zilhicce 1258 / M. 31 Ocak 1843.

Sadaret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı (MVL)

BOA, MVL, 13-21/ H:22 Recep 1263/ M. 06 Temmuz 1847.

BOA, MVL., 25-42/ H. 26 Cemaziyelahir 1264/ M. 30 Mayıs 1848.

BOA, MVL., 637-41/ H. 18 Rebiülahir 1279/ M. 13 Ekim 1862.

Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı (A.) MKT.UM)

BOA, A.} MKT.UM., 423-74/ H. 11 Safer 1277/ M. 29 Ağustos 1860.

Seraskerlik Defterleri (SRA.d.)

BOA, SRA.d., 138/ H. 19 Rebiülahir 1261/ M. 27 Nisan 1845.

Sadaret MektubüKalemi Evrakı (A.) MKT.)

BOA, A.} MKT., 18-49/ H. 17 Zilkade 1260/ M. 28 Kasım 1844.

BOA, A.} MKT., 153-7/ H. 7 Zilkade 1264/ M. 5 Ekim 1848.

BOA, A.} MKT., 38-28/ H. 21 Rebiülevvel 1262/ M. 19 Mart 1846.

Yıldız Esas Evrakı (Y. EE.)

BOA, Y. EE..., 180-2/ H.01 Recep 1311/ M. 08 Ocak 1894.

Yıldız Hususi Maruzat Kalemi (Y.A..HUS.)

BOA, Y.A..HUS., 289-28/ H. 21 Recep 1311/ M. 28 Ocak 1894.

İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Arşivi

Salname-i Vilayet-i Ankara, 1862

Salname-i Vilayet-i Ankara, 1873

Yayınlanmış Kaynak

Düstur, Tertib-i Evvel, C. 2, Matbaa-i Amire, İstanbul 1289.

Literatür

Agras, N. (2010). *II. Mahmud Dönemi İslahat Hareketleri ve II. Mahmud'un Eğitim Öğretim Faaliyetleri*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Akdeniz, C. (2021). "Polis Mecmuası (1913-1928) Yazılarına Göre Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatı", *TAD*, C.40, S.69, ss.364-401.

Akkaya, B. (2013). "Geçmişten Günümüze Türk Polis Teşkilatında Rütbelere", *Turkish Studies*, V. 8/5, ss. 59-72.

Alyot, H. (2008). *Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, Türk Polis Tarihi Araştırma Merkezi, Ankara.

Alpar, G. (2013). "Güvenliğin Sağlanmasında Bir Kolluk Kuvveti Olan Jandarmanın Geçmişten Günümüze Rolü ve Dünyadaki Konumu", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2(1), ss.79-106.

Atar, F. (2017). "İlk İslam Devletlerinde Kadı-Polis İlişkisi", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed. Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

Beydilli, K. (2013). "Yeniçeri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43. Cilt, ss.450-462.

Cansız, İ. (1997). Şer'iyeye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Sonlarında Yozgat Sancağı, Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Ceylan (Cavcav), F. (2013). Vilayet Salmameleri'nde Yozgat (H.1290-H.1325) (M. 1873- M.1907), Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

Çadırcı, M. (1963). "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatı'nın Kuruluşu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 14, ss. 63-75.

Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Basımevi, Ankara.

Çadırcı, M. (1993). "Tanzimat döneminde Çıkarılan Men-i Mürur ve Pasaport Nizamnameleri", *Belgeler*, C. XV, S. 19, ss. 170-181.

Eryiğit, B. H. ve Kalafat, C. (2019). "Osmanlı Devleti'nde 1840-1858 Yılları Arasında Taşra Yönetimini Düzenleyen Nizamnameler Üzerine Bir Değerlendirme", *Strategic Public Management Journal*, V.5, I. 10, ss.54-62.

İlgürel, M. (2017). "Osmanlı Devleti'nde Şehirlerin Emniyet ve Asayiş: Subaşılık Müessesesi", *Türk Polis Tarihinin*

Kökenleri, Ed. Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

İslamoğlu, A. (2012). "Hukuk Tarihimizde Polis Kurumuna Kısa Bir Bakış", *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, İstanbul, ss. 327-334

Kaya, F. (2022). Kuruluş, Gelişim ve Faaliyetleri Açısından Sivas'ta Zaptiye Birlikleri, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Koç, Y. (2013). "Yozgat", TDV İslam Ansiklopedisi, 43. Cilt, *TDV İslam Araştırmaları Merkezi*, ss. 559.

Lewis, B. (2010). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, III. Edisyon Çevirisi: Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, 4. Baskı, Ankara.

Mahmud Şevket. (1983). *Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti*, Çev: Nurettin Türsan ve Semiha Türsan, K.K.K. Ankara Basımevi, Ankara.

Martal, A. (1988). "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Su Yolculuk", *TTK Belleten*, C. 52, S. 205, ss. 1585-1654.

Okçabol, D. (2016). *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*, Polis Akademisi Yayınları, (Tıpkı Basım), I. Baskı, Ankara.

Ortaylı, İ. (2011). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, 32. Baskı, İstanbul.

Ortaylı, İ. (2016). *Üç Kıtada Osmanlılar*, Timaş Yayınları, 9. Baskı, Ankara.

Öcal, Y. (2015). "XIX. Yüzyıl Seyahatnamelerinde Yozgat ve Çevresi", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 51, ss. 49-61.

Öz, M. (1994). "Bozok Sancağında İskân ve Nüfus (1539-1642)", *XII. Türk Tarih Kongresi*, ss. 787-794.

Özcan, A. (1995). "Zaptiye", *TDVIA*, C.44, ss.128-130.

Özcan, A. (2003). "Martolos", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, ss. 64-66.

Özel, Ş. A. (2019). *Türk Polis Teşkilatı'nın Gelişiminde Batı'nın Etkisi*, Ordu Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2019.

Özkan, E. (2017). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı (1839-1914), Fırat Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

Sakin, O. (2012). *Tarihten Günümüze Bozok Sancağı ve Yozgat*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.

Saydam, A. (2019). "Algı Yönetimi ile Darbe Yapmak: 1807-1808 Yıllarında İstanbul'da Siyasî Kargaşa", *History Studies*, 11/2.

Sönmez, A. (2005). Zaptiye Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Gelişimi, Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Sönmez, A. (2006). "Tanzimat'ın İlânı Sırasında İç Güvenlik Anlayışının Niteliği ve Uygulamaları Üzerine", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.7, ss. 43-53.

Sönmez, A. (2006). "Zaptiye Teşkilatının Düzenlenmesi (1840-1869)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, ss. 199-219.

Sönmez, A. (2007). "Osmanlı Devleti'nde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zaptiye Teşkilatı'ndan Jandarma'ya", *Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu İCANAS 38*, vol.6, Ankara, ss. 2855-2865.

Sönmez, A. (2010). "Jandarma Teşkilatının Kuruluşu Sürecinde Baker Paşa'nın Rolü", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 11, ss. 163-173.

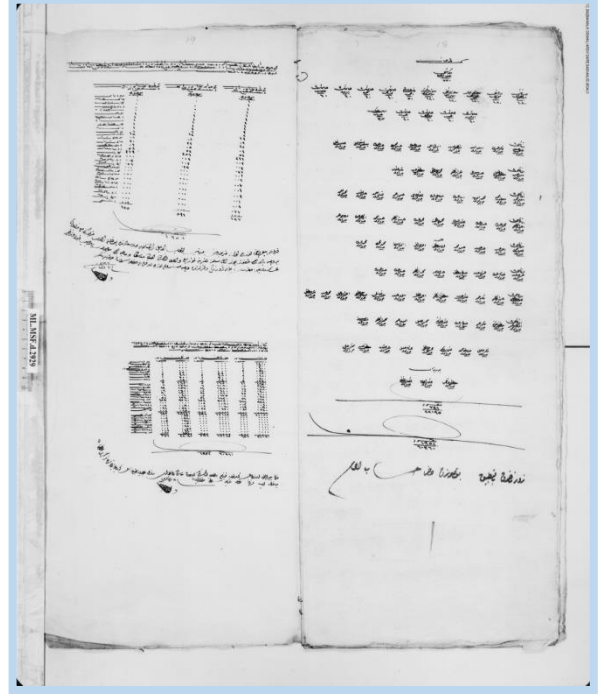
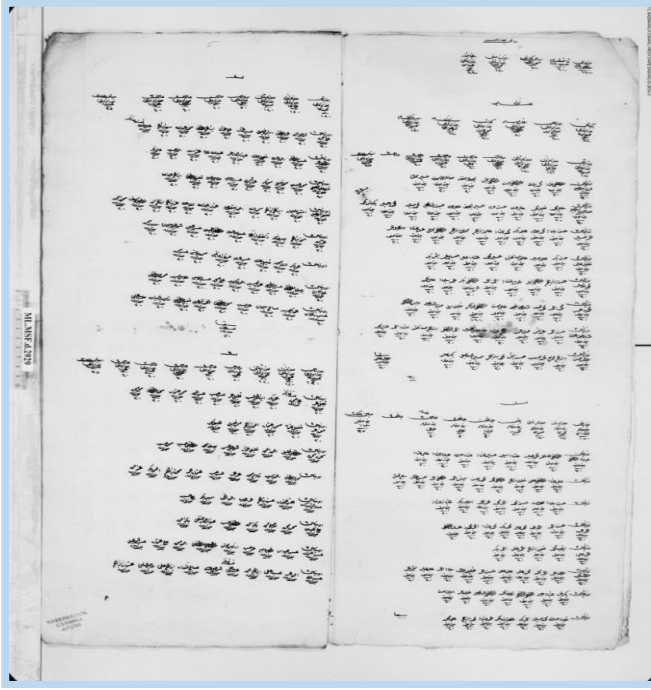
Subaşı, T. (2017). "Tanzimat Döneminde Kurulan Polis Meclisi'nin İdari Yapılanması ve Faaliyetleri", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed. Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

Tekir, S. (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma Kuruluş, Teşkilat ve Mücadele (1903- 1938)*, Timaş Yayınları, İstanbul.

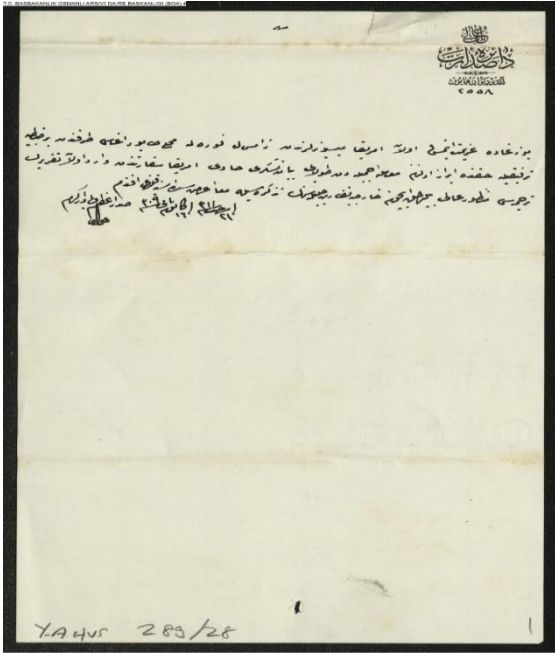
- Tongur, H. (2016). *Türkiye'de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Polis Akademisi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908)*. (1978). C.3, Kısım 5, Ankara Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Ulutürk, M. (2013). "Dr. Bafıralı Yanko ve Yozgat Seyahatnamesi", *Turkish Studies*, V.8, I. 11, ss. 349-371.
- Yılmaz, M. (2017). "Abbasiler Dönemi Merkez ve Taşra Polis Teşkilat Yapılanmaları", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed. Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Yozgat Kent Tarihi*, (2005). T.C. Yozgat Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yozgat Valiliği Yayınları, Yozgat.
- Yüksel, A. (2013). *II. Mahmud Devrinde Osmanlı İstihbaratı*, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Yüksel, A. (2022). *Perapolis Osmanlı Polis Tarihinin Yeniden İnşa Denemesi*, Tiav Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

Ekler

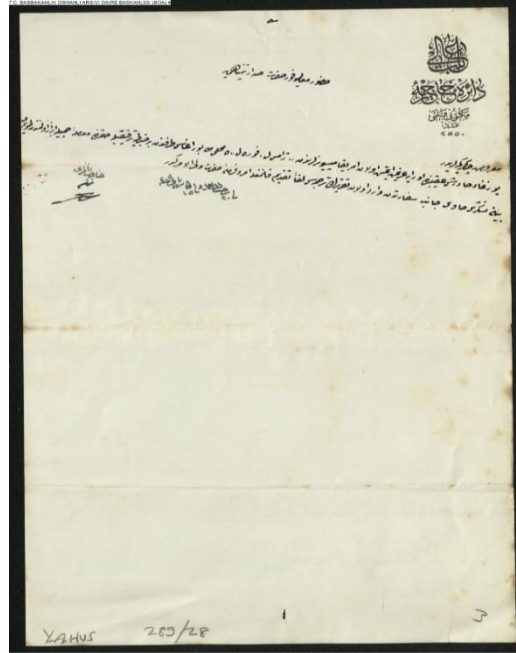
Ek 1: Bozok Sancağı birinci, ikinci ve üçüncü taburu zabitan ve zaptiyesinin maaş ve mahiyye defteri (BOA, ML.MSF.d..2929).

Ek 2: Yozgat seyahati esnasında Ermenilerden bir zarar görmemesi için mahalli tabur ağası tarafından zaptiye tefrik edilen Amerika misyonerlerinden James L. Furel'in teşekkürünü havi Amerika Sefareti'nden gelen takririn takdimi (BOA, Y.A..HUS, 289-28).

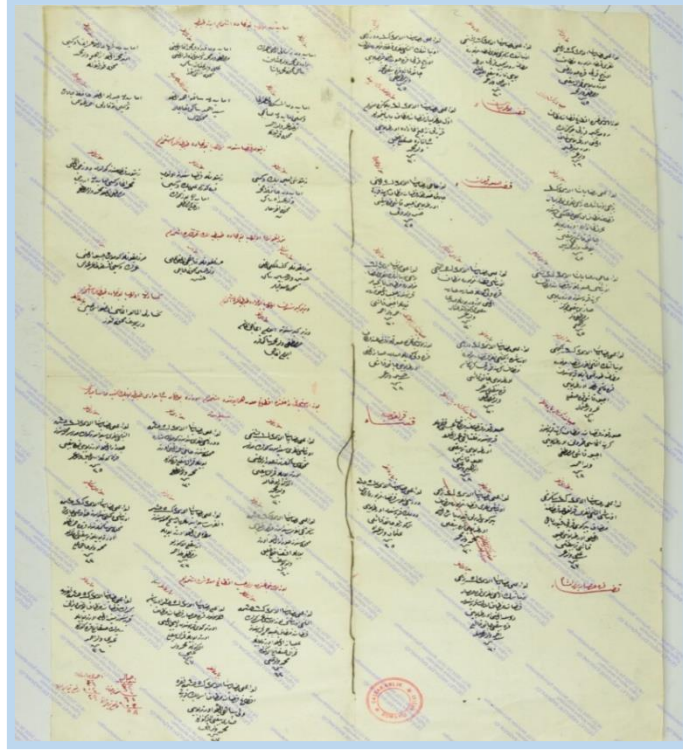

Y.A.HUS.00289.00028.001

Y.A.HUS.00289.00028.003

Ek 3: Bozok Sancağı ve kazalarında istihdam edilen tımarlı piyade ve süvari zaptiyesinin yoklama defteri (BOA, SRA.d., 138).

Ek 4: Ankara Vilayet-i dahilinde Bozok Sancağı (1867).

